

สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน: กรณีศึกษาบ้านห้วยหมากหล้า
ตำบลทมนางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี

PROBLEMS AND NEEDS OF VILLAGERS: A CASE STUDY IN HUAI-MAK-LAM VILLAGE,
THOMNANGAM SUB-DISTRICT, NON SA-AT DISTRICT, UDONTHANI PROVINCE

เบญญาภา โสอุบล¹ วณิชย์ ไชยแสง¹ พิระนันท์ คำบอนพิทักษ์¹ และ อนาทินี จาบุรี¹

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Benyapa Soubol¹ Vanich Chaisaeng¹ Phiranan Khambonphitak¹ and Anatinee Chapuree¹

¹Faculty of Management Science, Udon Thani Rajabhat University

(Received: February 7, 2020; Revised: February 25, 2020; Accepted: February 27, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชน สภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลทมนางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชน จำนวน 26 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลจากการศึกษาพบว่า

1. บริบทและสภาพแวดล้อมบ้านห้วยหมากหล้า อยู่ติดกับเชิงเขาซึ่งเป็นป่าสงวน มีลักษณะด้านกายภาพเป็นเนินหินติดเขา ทำให้มีสภาพพื้นที่ที่มีที่ดินจำนวนจำกัดโดยใช้เป็นที่อยู่อาศัย และมีภาครัฐเป็นผู้จัดสรร มีอาชีพหลัก คือ การรับจ้างทั่วไปและรับจ้างทำเกษตร บางส่วนเดินทางไปรับจ้างตามหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนหนุ่มสาววัยแรงงานเดินทางไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ

2. สภาพปัญหาของประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ยังขาดทักษะในการประกอบอาชีพที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน รายได้หลักมาจากการรับจ้าง ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง และขาดผู้นำในการรวมกลุ่มอาชีพ แต่ยังมีโครงการในพระราชดำริของรัชกาลที่ 9 จึงมีหน่วยงานภาครัฐเข้าไปส่งเสริมและพัฒนาให้กับชุมชน เช่น โครงการจัดเตรียมดิน การทำปุ๋ยอินทรีย์ และโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

3. ความต้องการของประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ต้องการเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้เพิ่ม ต้องการแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการบริโภค เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำ และการขาดที่ดินทำกินที่เป็นของตนเอง จึงต้องการให้หน่วยงานรัฐเข้าไปส่งเสริมอาชีพและจัดสรรที่ดินรวมทั้งการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ให้กับชาวบ้านได้ประกอบอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: สภาพปัญหาชุมชน, ความต้องการชุมชน

ABSTRACT

The purposes of this research were to study general context, problems and needs of villagers in Huai-Mak-Lam village, ThomNaNgam Sub-district, Non-Sa-at District, Udon Thani Province. This research was a qualitative research. The sample

used in this study were 26 formal and informal leaders in community. Data were collected by in-depth interview. The content analysis was used to analyze the data. The result revealed that:

1. The context and environment of Ban Huay-Mak-Lam: The village is next to the foothills which is a forest reservation with physical as a rock hill and the land used allocating by the government. The main occupations are employment and agricultural jobs. Some villagers work in neighboring villages and young people work in Bangkok.

2. The problem of community: Huay-Mak-Lam villagers still lacked skills in occupation. The main income comes from employment. There were no leaders in guiding for jobs, however the royal projects of Rama 9 supported by government to develop the community, such as soil preparation project, organic fertilizer and the Border Patrol Police School.

3. The needs of community: Huay-Mak-Lam villagers wanted to increase their skills in their careers to add income, need water sources for consumption to reduce the cost of buying water, and the lack of owning land. Therefore, they need the government to support career and allocate land, including the development of organic learning resources for villagers to have careers and quality of life sustainability.

Keywords: Problem of Community, Needs of Community

บทนำ

ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง ซึ่งเป็นความเจริญที่เกิดขึ้นในภาพรวมของระบบเศรษฐกิจ แต่หากพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า มีประชาชนอยู่เป็นจำนวนมากที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในสังคมและชุมชนตามมา โดยการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเจริญทางด้านวัตถุ ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งผลให้บางชุมชนในท้องถิ่นไม่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ วิธีของชุมชนสูญหาย ค่านิยมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความสำคัญของทุนชุมชนลดน้อยลง ขาดการศึกษาปัญหาของชุมชน และผู้นำชุมชนขาดการมีส่วนร่วมต่อชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555)

บ้านห้วยหมากหล้า ตั้งอยู่ที่ หมู่ 6 ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี มีขนาดพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ (นับเฉพาะเขตหมู่บ้าน ไม่รวมเขตพื้นที่ป่าไม้) อยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดอุดรธานี ประมาณ 80 กิโลเมตร ประชาชนภายในหมู่บ้านไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง สอดคล้องกับข้อมูลลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตรในจังหวัดอุดรธานี พบว่า ในช่วงปี พ.ศ.2553 – 2557 เนื้อที่ที่ถือครองเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นเนื้อที่ของตัวเกษตรกรเอง มีแนวโน้มลดลงจากเดิมร้อยละ 0.42 (สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, 2561) นอกจากนี้ เกษตรกรยังไม่สามารถปรับตัวได้ตามสภาพเศรษฐกิจ

และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากในปัจจุบันภาครัฐและเอกชนนำการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยวโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสู่ภาคการเกษตรของไทย ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้นให้เพียงพอับความต้องการของตลาด ลดต้นทุนการผลิต ลดปัญหาด้านแรงงาน และคาดหวังกำไรหรือผลประโยชน์จากเกษตรกรให้มากที่สุด จึงส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถแบกรับภาระด้านการผลิตจากการขยายตัวของเกษตรอุตสาหกรรมได้ (วริพัสย์ เจริญปัญญาธิ, 2560) นำมาซึ่งปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา กระทบต่อการพัฒนาประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาบริบททั่วไป สภาพปัญหา และความต้องการของบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักคือ เป็นผู้รู้อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชน จำนวน 26 ราย โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักต้องเป็นผู้มีความสนใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และแนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview Guide) ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ บริบทชุมชนด้านเศรษฐกิจและสังคม ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และความต้องการของชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตนเอง อุปกรณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือ แบบสังเกต เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) เพื่อบันทึกการสนทนาระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกในรายละเอียดข้อมูลและประเด็นที่น่าสนใจ เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ทำการสัมภาษณ์อย่างมีประสิทธิภาพครบถ้วนตามประเด็นหลักในการศึกษา

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับบริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยพัฒนาการสร้างแนวคำถามจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเพื่อตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา ความครอบคลุมของข้อคำถาม สำนวนภาษา รวมไปถึงความเหมาะสม แล้วปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จึงนำไปทดลองใช้สัมภาษณ์กับผู้นำชุมชน ซึ่งมีคุณสมบัติในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ จำนวน 3 ราย เพื่อทดสอบความชัดเจนและความครอบคลุมในข้อคำถาม แล้วนำคำตอบที่ได้มาพิจารณาเพื่อให้ทราบถึงข้อบกพร่องของผู้สัมภาษณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์และระยะเวลาในการสัมภาษณ์จะขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่สะดวกในการให้ข้อมูลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 30 – 60 นาที จนกว่าผู้วิจัยจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามประเด็นที่ศึกษา และจะหยุดการสัมภาษณ์เมื่อข้อมูลมีความครบถ้วนหรืออิ่มตัว (Saturation of Data) โดยพบว่าข้อมูลที่ได้เริ่มซ้ำกับข้อมูลเดิม ไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมจากข้อมูลเดิมที่เก็บรวบรวมได้

4. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้รับถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงหลังจากการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง โดยทุกครั้งผู้วิจัยจะทำการถอดเทปบันทึกเสียงหลังจากการสัมภาษณ์ทันทีเพื่อที่จะสามารถจดจำรายละเอียดและบริบทแวดล้อมในช่วงวันและเวลาได้ ซึ่งจะส่งผลต่อการให้ความหมายข้อมูลที่ศึกษาเพื่อประโยชน์ต่อการนำไปถามซ้ำ และเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งการตรวจสอบข้อมูล (สฤงศ์ จันทวนิช, 2552) มีดังนี้

4.1 การตรวจสอบความตรง (Validity) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการจัดบันทึกภาคสนาม มาเรียบเรียงตีความเพื่อถอยย้อนกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง อันเป็นการตรวจสอบซ้ำ เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละราย

4.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาจากแหล่งต่างๆ นั้นมีความถูกต้อง โดยพิจารณาตรวจสอบจากแหล่งของข้อมูลด้านเวลา สถานที่ และบุคคล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปการสัมภาษณ์เปรียบเทียบกับ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการจัดบันทึกภาคสนาม รวมไปถึงข้อค้นพบจากการทำการศึกษาตลอดจนข้อมูลเอกสารและรายงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดระยะเวลาการวิจัย ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้มาช่วยในการสร้างข้อสรุปหรือโยงข้อมูล (ทวิศักดิ์ นพเกษร, 2551; เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดติง และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552) โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์คือ ถอดเทปบันทึกเสียง บันทึกข้อมูล อ่านทบทวนข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อทำความเข้าใจ และให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยจะทำการถอดเทปและบันทึกข้อความที่เกี่ยวข้องของผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละรายในภาพรวมจนเข้าใจเป็นอย่างดี จับประเด็นหลักพร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ นำประเด็นหลักที่ได้มาจัดกลุ่มของข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อหาความเชื่อมโยงกับการศึกษา ขยายความเชื่อมโยงโดยตีความและหาความหมายเพื่อหาคำอธิบายกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นสาระหลักของผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาบริบททั่วไปของบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี

1.1 ด้านพื้นที่ บ้านห้วยหมากหล้า ตั้งอยู่หมู่ 6 ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี มีขนาดพื้นที่โดยประมาณ 80 ไร่ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่เฉพาะเขตหมู่บ้าน ไม่รวมป่าไม้ มีอาณาเขตติดต่อโดยทิศเหนือจรดถ้ำ น้ำตก วัดหมูป่า อำเภอโนนสะอาด ทิศใต้จรดตำบลเขาสวนกวาง อำเภอเขาสวนกวาง จังหวัดขอนแก่น ทิศตะวันออกจรดป่าสงวน บ้านลาดกระเดา และทิศตะวันตกจรดอ่างห้วยทราย บ้านหมานางาม อำเภอโนนสะอาด หมู่บ้านห้วยหมากหล้า ห่างจากตัวเมืองจังหวัดอุดรธานี ประมาณ 80 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโคกหิน สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายผสมดินลูกรัง ส่วนพื้นที่ปลูกบ้านอยู่อาศัยก็เป็นเพียงพื้นที่ที่ภาครัฐจัดสรรให้เท่านั้น ประชากรภายในหมู่บ้าน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีเพียงที่ดินสำหรับปลูกบ้านที่อยู่อาศัย ประมาณ 60-100 ตารางวา เท่านั้น (ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน) หมู่บ้านมีป่าชุมชน คือ ป่าชุมชนบ้านห้วยหมากหล้า สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ป่าไม้ยูคา และไม้อื่น เป็นประเภทป่าสงวนแห่งชาติป่าทามและป่าช้า จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 1 ลักษณะภูมิประเทศบ้านห้วยหมากหล้า

ภาพที่ 2 สภาพที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีลักษณะดินร่วนปนทรายผสมดินลูกรัง

1.2 ด้านการสาธารณสุขโรคและทรัพยากรพื้นฐานชุมชน ภายในหมู่บ้านจะมีถนนคอนกรีตที่สร้างขึ้นตามโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลหมอนางาม โดยถนนจะแบ่งแยกออกเป็น 3 ซอย ส่วนถนนที่เชื่อมต่อหมู่บ้านกับชุมชนอื่น การเดินทางใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ มีการติดต่อทางบกทางเดียวโดยมีทางหลวงชนบทภาพถึงอำเภอโนนสะอาด เลี้ยวเข้าตำบลหมอนางาม ตัดผ่านกลางชุมชนเชื่อมหมู่บ้านต่างๆ ภายในเขตเทศบาลและตำบลใกล้เคียง มีรถโดยสารประจำทางจากเทศบาลตำบลถึงอุดรธานี การบริการรถโดยสารประจำทางไม่มีปัญหาในการเดินทาง การบริการไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคคิดเป็นร้อยละ 100 ของพื้นที่ มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ไม่มีน้ำประปาใช้ ในปัจจุบันหมู่บ้านใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติ มีจำนวน 3 แห่ง คือห้วยหมากหล้า สระมหาเมฆ บ่อน้ำสำแสง มีความลึกประมาณ 2-3 เมตร และมีอ่างเก็บน้ำที่สร้างขึ้นในโครงการพระราชดำริ คือ อ่างเก็บน้ำชำตมขาว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน

ด้านการสื่อสารในหมู่บ้านจะมีสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ โดยการติดตั้งดาวเทียมเพื่อรับสัญญาณประชาชนใช้โทรศัพท์มือถือในการสื่อสารเกือบทั้งหมด การส่งเอกสารและจดหมายใช้ทางไปรษณีย์และการขนส่งเอกสาร

ภาพที่ 3 อ่างเก็บน้ำชาตมขาว ที่สร้างขึ้นในโครงการพระราชดำริ

1.3 ด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านห้วยหมากหล้า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทำการเกษตร เช่น รับจ้างตัดอ้อย เก็บมันสำปะหลัง เกียวข้าว ซึ่งเป็นไปตามฤดูกาล จำนวน 50 ครัวเรือน และเลี้ยงสัตว์ (วัว/หมู/ห่าน) จำนวน 7 ครัวเรือน อาชีพค้าขายจำนวน 3 ครัวเรือน อาชีพรับราชการ จำนวน 4 ครัวเรือน อาชีพโรงงานและรับเหมา จำนวน 3 ครัวเรือน และมีการปลูกพืชผักบ้างเล็กน้อย เพื่อไว้กินเองในครอบครัว รายได้หลักของประชาชนเกิดจากการรับจ้างทำการเกษตร และมีรายได้บางส่วนมาจากการทำไม้กวาดดอกแฉะ ซึ่งได้จากการเข้าไปเก็บในป่าสงวน และจากไฟไหม้จากการใช้หญ้าคาเป็นวัตถุดิบ โดยเก็บจากป่าสงวน และการจักสานเครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่ การทอเสื่อจากต้นกก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการทำเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือน และจำหน่ายให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน โดยรายได้จากอาชีพต่างๆ ถัวเฉลี่ยต่อครอบครัวมีรายได้ จำนวน 183,568.42 บาทต่อปี

1.4 ด้านสังคมและการศึกษา บ้านห้วยหมากหล้า มีครัวเรือนทั้งหมด 52 ครัวเรือน มีประชากรวัยแรงงาน จำนวน 320 คน ประกอบด้วย แรงงานเพศชาย 138 คน เพศหญิง 148 คน ซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีเด็กวัยเรียนในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษา จำนวน 34 คน เข้าเรียนที่ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านห้วยหมากหล้า

1.5 ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต ประชาชนภายในหมู่บ้านมีโรคทั่วไป ได้แก่ ความดัน เบาหวาน หัวใจ เส้นเลือดตีบ ลมชัก โรคเกาต์ กระเพาะอาหาร และมีโรคร้ายแรง ได้แก่ โรคเอดส์ จำนวน 1 คน นอกจากนี้ ประชาชนอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรในพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ อ้อยและมันสำปะหลัง จะมีการใช้สารเคมีในการทำวัชพืชและแมลง รวมถึงปุ๋ยเคมี และหากต้องเข้ารับการรักษาโรคหรือการเข้าถึงบริการสุขภาพจะใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพ

แห่งชาติ โดยมีสถานพยาบาลประจำตำบล และโรงพยาบาลโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี คอยให้บริการ

2. ผลการศึกษาสภาพปัญหาของประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี

เนื่องจากประชาชนภายในหมู่บ้านไม่มีที่ดินทำกิน มีเพียงที่ดินสำหรับปลูกบ้านที่อยู่อาศัย ประมาณ 60 - 100 ตารางวา (โดยไม่มีกรรมสิทธิ์) เท่านั้น ดังนั้น ในการประกอบอาชีพจึงเป็นเพียงการรับจ้างทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการรับจ้างทำการเกษตร เช่น ดำนา เกี่ยวข้าว เก็บมัน ปลูกอ้อย ตัดอ้อย เป็นต้น ซึ่งเป็นการรับจ้างภายในอาณาเขตใกล้ๆ กับหมู่บ้านเท่านั้น บางส่วนอาจจะไปเช่าที่ดินจากนายทุน เพื่อทำนา ปลูกอ้อย ปลูกมัน การทำนาเมื่อได้ผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวอาจจะมีการแบ่งข้าวคนละครึ่งกับเจ้าของที่ดิน แล้วก็เก็บเอาไว้เป็นอาหารเพื่อไว้กินเอง ผู้สูงอายุเมื่อมีเวลาว่างจากการฤดูกาลเก็บเกี่ยว ก็จะทำงานหัตถกรรมบ้าง แต่มีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เมื่อผลผลิตออกมาแล้ว ก็จะขายให้คนในหมู่บ้านและชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนประชาชนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกหลานภายในแต่ละครัวเรือน (หนุ่มสาววัยแรงงาน) จะมีการอพยพไปรับจ้างในเมืองหลวง (กทม.)

นอกจากนี้ ประชาชนภายในหมู่บ้านยังมีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพอื่นๆ เนื่องจากขาดทักษะทางด้านจัดการงานอาชีพที่เป็นรายได้ประจำที่จะดำรงชีพ ชาวบ้านไม่มีวุฒิการศึกษา ไม่มีองค์ความรู้ในด้านวิชาชีพต่างๆ ไม่สามารถประกอบอาชีพที่ต้องใช้องค์ความรู้ได้ ดังนั้นจึงต้องประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานโดยส่วนใหญ่ มีความไม่แน่นอนในเรื่องของรายได้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลของงานที่ทำ จึงทำให้แต่ละครอบครัวไม่สามารถวางแผนการใช้จ่ายได้อีกทั้งไม่มีที่ดินทำกิน จึงไม่มีแหล่งเพาะปลูกที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยเฉพาะการเพาะปลูกพืชอาหารที่สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับเกษตรกรได้ แม้สังคมจะประสบกับภาวะเศรษฐกิจหรือไม่ก็ตาม โดยในช่วงเวลาที่ผ่านมายังไม่มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าไปให้ความรู้และฝึกทักษะเกี่ยวกับการงานอาชีพให้กับประชาชนในหมู่บ้านเลย

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน กล่าวคือ ประชาชนในหมู่บ้านมีรายได้น้อย มีรายได้ที่ไม่แน่นอน ไม่มีอาชีพที่ยั่งยืน ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำและเกิดปัญหาความยากจนตามมา

ประเด็นที่ เลือก	สิ่งที่เห็นอยู่เสมอ	สาเหตุ	สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น				แนวโน้มของปัญหาในอนาคต	การดำเนินการแก้ไข	ได้ผลอย่างไร
			ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหา		ผลกระทบของปัญหา	สาเหตุ			
			โดยตรง	โดยอ้อม					
ประชากรที่มีรายได้น้อย	ครอบครัวในหมู่บ้านไม่มีที่ทำกิน อาชีพกลุ่มอาชีพในชุมชนบางส่วนเป็นหมู่บ้านว่างงานเมื่อพ้นจากฤดูกาลเก็บเกี่ยว ในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนกรกฎาคม	ไม่มีการประกอบอาชีพที่มั่นคง	ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ไม่มีการสร้างกลุ่มอาชีพ	รัฐบาลจัดสรรที่ทำกินได้อย่างจำกัด ไม่ให้มีการบูรณาการที่ดินป่าสงวน ยังไม่มีการดำเนินงานที่ได้ การดูแลในเรื่องการส่งเสริมอาชีพอย่างจริงจัง	มีความเป็นอยู่ลำบาก สุขภาพจิตและสุขภาพกายไม่สมบูรณ์ โรคภัยไข้เจ็บ	ประชากรมีความลำบากมากขึ้นและคนหนุ่มสาวจึงต้องพึ่งพาหมู่บ้าน บ้านเรือนที่ไปเช่าทำงานที่ต่างถิ่นจะมีเงินเดือนคนแก่และเด็กในหมู่บ้าน ไม่มีการพัฒนาในหมู่บ้าน	พัฒนาและส่งเสริมอาชีพหลากหลาย ในหมู่บ้าน มีการสร้างงานให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีงานทำเพิ่มขึ้น	ประชากรมีงานทำมีรายได้เพิ่มขึ้นความเป็นอยู่ดีขึ้นคนหนุ่มสาวไม่พึ่งพาหมู่บ้านหมู่บ้านก็จะได้รับการพัฒนาให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น	

3. ผลการศึกษาความต้องการของประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า มีความต้องการสิ่งสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

- 3.1 ต้องการเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้เพิ่ม
- 3.2 ต้องการแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการบริโภค เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำ
- 3.3 ต้องการให้หน่วยงานรัฐเข้าไปส่งเสริมอาชีพและจัดสรรที่ดิน
- 3.4 ต้องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ให้กับชาวบ้านได้ประกอบอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. ผลจากการศึกษา พบว่า ประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี ประสบปัญหาในที่ดินทำกิน และขาดทักษะในการประกอบอาชีพอื่นๆ จึงมีรายได้น้อย มีรายได้ที่ไม่แน่นอน ไม่มีอาชีพที่ยั่งยืน ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำและเกิดปัญหาความยากจน ซึ่งเกิดจากประชาชนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เครือข่ายวิชาการเพื่อการปฏิรูป (2556) พบว่า ปัญหาเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน เกิดจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ที่มุ่งพัฒนาสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมและบริการ โดยละเลยภาคการเกษตรมาอย่างยาวนาน ปัญหาจึงสะสมมากยิ่งขึ้น จึงทำให้เกษตรกรละทิ้งอาชีพดั้งเดิมมุ่งหน้าเข้าเมือง เพื่อประกอบอาชีพอื่นที่ไม่คุ้นเคย หรือขายที่ดินทำกิน เพราะขาดทุน เป็นหนี้อย่างต่อเนื่อง นำมาซึ่งปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม สอดคล้องกับงานของ บุรินทร์ นาคสิงห์ และคณะ (2560) พบว่า กลุ่มคนในชุมชนที่มีฐานะลำบากคือ คนที่ไม่มีที่ดินทำกิน และทำงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตรในฐานะแรงงานไร้ฝีมือ ทั้งนี้ คนที่ไม่มีที่ดินทำกินโดยส่วนใหญ่คือ ผู้ที่ทำงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตร ในอดีตคนกลุ่มนี้บางส่วนเช่านาทำ แต่เมื่อพื้นที่เช่าอยู่ถูกขายให้คนกลางคนนอก จึงทำให้คนกลุ่มนี้ไม่มีที่ดินการเกษตรเหลืออีกต่อไป จึงหันไปประกอบอาชีพรับจ้างในภาคการเกษตรที่ไม่มีความมั่นคง เพราะการจะมั่งคั่งหรือไม่ขึ้นขึ้นกับภาวะของการเกษตรในแต่ละช่วงเวลา เช่น สภาพราคา สภาพภูมิอากาศ คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนในช่วงอายุวัยกลางคนขึ้นไป ซึ่งมีโอกาสและช่องทางในการประกอบอาชีพค่อนข้างจำกัดและมีความเสี่ยงสูง

2. ผลจากการศึกษา พบว่า ประชาชนบ้านห้วยหมากหล้า ตำบลหมานางาม อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี มีความต้องการสิ่งสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของความต้องการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ แหล่งน้ำเพื่อใช้ในการบริโภค และความต้องการด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพ การเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพ และแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ซึ่งความต้องการเหล่านี้ ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐหรือผู้กำหนดนโยบายจะต้องรับฟังเสียงจากของประชาชนว่า คนในชุมชนต้องการอะไร อยากให้ปรับปรุงหรือเพิ่มเติมในส่วนไหน อะไรที่มีความจำเป็นเร่งด่วน ก่อนที่จะนำความ

ต้องการบริการสาธารณะที่ประชาชนได้เสนอมานั้น ไปบรรจุหรือเป็นกรอบแนวทางในการกำหนดนโยบาย ขอบข่ายอำนาจ ประเภท และภารกิจในการจัดบริการสาธารณะของราชการส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งผลของบริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนตามบริบทในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด สอดคล้องกับงานของ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550) ที่กล่าวว่า แผนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ควรสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของชุมชน ในช่วงที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐมักจะเน้นการทำงานในมิติเดียวในการกำหนดแผนนโยบายต่างๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของปัญหาและบริบทแวดล้อม ซึ่งมักจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายแบบเดียวที่ใช้ปฏิบัติกับชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ การมีกรอบวิธีคิดเช่นนี้ ทำให้มาตรการแก้ไขปัญหาลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และไม่สามารถสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และสอดคล้องกับ เพ็ญศรี ฉิรินัง และ วรสิทธิ์ เจริญพุด (2559) ที่เสนอว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการริเริ่มของประชาชนในชุมชน ต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยงานที่คอยส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ชาวบ้านต้องการเรียนรู้และการเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ใช้วัสดุในท้องถิ่น จึงควรมีหน่วยงานเข้าไปส่งเสริมและพัฒนาทักษะการพัฒนาผลิตภัณฑ์รวมถึงการตลาดและมีแหล่งจำหน่ายรองรับ

1.2 ชาวบ้านยังต้องบริโภคน้ำจากการซื้อทำให้ค่าใช้จ่ายแก่ครัวเรือน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคแก่ชาวบ้านซึ่งจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายให้กับครัวเรือนและชุมชน

1.3 การขาดที่ดินทำกินจึงทำให้ชาวบ้านห้วยหมากหล้าเดินทางออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ควรมีหน่วยงานเข้าไปพัฒนาอาชีพและจัดสรรให้ชุมชนได้มีที่ดินทำกิน รวมทั้งการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้การเกษตรแบบอินทรีย์ให้กับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตและการมีสุขภาพที่ดีเกิดขึ้น

1.4 การจัดทำแผนพัฒนาระดับหมู่บ้านจากข้อมูลศักยภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนระดับหมู่บ้าน เพื่อเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ รวมถึงประสานโครงการพัฒนาหมู่บ้านเข้ากับแผนพัฒนาในระดับพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาและจัดการป่าชุมชน เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าใช้ประโยชน์จากป่าไปพร้อมกับการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน

2.2 ควรศึกษาการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันในการใช้ประโยชน์และรักษาป่า

2.3 ควรศึกษาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกินของเกษตรกร ในชนบท

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2555). **คู่มือพัฒนาการในการส่งเสริมชุมชนแห่งความเกื้อกูล**. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- เครือข่ายวิชาการเพื่อการปฏิรูป. (2556). **รายงานภาพรวมปัญหาที่ดินและแนวทางแก้ไข**. สืบค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2562, จาก <http://v-reform.org/v-report/>
- ทวีศักดิ์ นพเกษร. (2551). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เล่ม 1: คู่มือปฏิบัติการการวิจัยประยุกต์เพื่อพัฒนาคน องค์กร ชุมชน สังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครราชสีมา: ชมรมพยาบาลชุมชนแห่งประเทศไทย.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอ๊ดติงส์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความและการหาความหมาย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปริญทร์ นาคสิงห์, กังสดาล เขารั้วพัฒนกุล, ชลิตา บัณทุวงศ์ และ อังกร หงส์ศณานุเคราะห์. (2560). **ชนบทที่เปลี่ยนผ่านและการปรับตัวในการด รางชีพของเกษตรกร: กรณีศึกษา “ชุมชนเกษตรกรรม” ที่ จ.นครปฐม**. *วารสารวิจัยสังคม*, 60(2), 77-106.
- เพ็ญศรี ฉิรินัง และ วรสิทธิ์ เจริญพัฒน์. (2559). **การพัฒนาชุมชน: แนวคิด ขอบข่าย และหลักในการปฏิบัติของนักพัฒนา**. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 2(2), 89-99.
- วริทธิ์ชัย เจียมปัญญาธิ. (2560). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ของไทย: บทเรียนจากเกษตรกรรายย่อย**. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 20 (มกราคม – ธันวาคม), 199-215.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). **พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไรให้อยู่รอดและยั่งยืน?: บทเรียนจากนวัตกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 5(2), 60-71.
- สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. (2561). **แผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี (พ.ศ.2561-2564)**. อุดรธานี: กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดอุดรธานี.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2552). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.